

közlése, mégis főbb vonalaiban tájékoztat azokról a törekvésekről, amelyek Vuk életének és munkásságának kutatásában Ljubomir Stojanović könyvének megjelenése óta érvényesültek. Itt kerültek felsorolásra azoknak az alapkönyveknek adatai, amelyek Vuk tevékenységének egy-egy részterületét elemzik és világítják meg. (Persze még nem szerepelnek benne azok a művek, amelyek a nyár és ősz folyamán jelentek meg, de ezeknek a könyvészeti feldolgo-

zása egyébként is csak ezután következik majd.)

Jól tette tehát a BIGZ Könyvkiadó, hogy hasonló kiadásban ismét hozzáférhetővé tette Ljubomir Stojanović ma már minden bizonyosan klasszikusnak tekinthető könyvét, hisz azoknak is alkalmuk nyílik elolvasniuk, akiknek sem idejük, sem pedig kialakult szokásaik nem teszik lehetővé a könyvtárba járást.

JUNG Károly

SZERB NÉPDALOK ÉS HŐSREGÉK

Székács József fordításai (Hasonmás kiadás)

Szeli István: Székács József és műve

Stojan Vujčić: Jožef Sekač — Vuk Stefanović Karadžić —

Srpske narodne i junačke pesme

Forum, 1987

Vuk Stefanović Karadžić, a nagy szerb kultúrreformátor, a népi nyelvet alapul vevő szerb irodalmi nyelv és az egyszerűsített, modernizált, a kor és az egyre szaporodó, a népből származó olvasók igényeihez szabott helyesírás megteremtője, az éles harcokban védője és propagálója 200 évvel ezelőtt született egy októberi napon. Rá emlékezve telik az 1987-es év, a Vuk születését ünneplő bicentenarium éve.

Az emlékezés, a tiszteletadás nemcsak Jugoszláviára, hazánk népeire és nemzetiségeire korlátozódik, hanem minden olyan országra, ahol Vuk megfordult, vagy amely elismeréssel, kitüntetéssel jutalmazta Vuk munkásságát, ahol szláv nyelvekkel foglalkozó intézetek, tanszékek működnek. Ezekén túl olyan intézmények, akadémiák is fejet hajtának emléke előtt, melyek az egyetemes emberi haladás szempontjából mérlegelve tekintik kivételes tehetségnek, hazája, népe méltó képviselőjének a mindnyájunktól csak Vuk-nak emlegetett Vuk

Karadžić szerb író, nyelvész, néprajzkutató. Az ünnepségek már az év elején világszerte megkezdődtek. Az UNESCO közgyűlése két évvel ezelőtt programba iktatta a Vuk jubileumot, Vuk-emlékülést, tudományos tanácskozást tartottak és tartanak. Amerikától kezdve Európa számos országán keresztül hazánkig minden népünk és nemzetiségünk nyelvén.

Az ünneplésnek az év folyamán sok formája alakult ki. Leggyakrabban díszülést, emlékülést, tudományos tanácskozást, szimpóziumot szerveznek vagy szerveztek. Budán, a valamikori szerb negyedben Nebojša Mitrić belgrádi szobrász készítette emlékszobrot állítottak annak a Vuknak, aki kb. 10 alkalommal kereste fel Budát, Pestet, s akit számos szál kapcsolt ezekhez a városokhoz. Szentendre is bekapcsolódott az ünneplésbe, nagyszabású kiállítás készített a Vuk jubileum tiszteletére.

A különféle nemzetiségű kiadók Európa-szerte és hazánkban is Vuk

műveiből, gyűjteményeiből készített válogatásokkal eredeti nyelven vagy korabeli illetve új fordításban teszik ismertebbé az ünnepeket. Megemlí- tendő a Híd akciója, 17 jugoszláviai magyar költő lefordította az Ovčar i devojka című románt. Hasonlóké- pen említésre méltó az Üzenet Vuk- száma. A Vukról és kortársairól szóló tanulmánykötetek, az eddig kiadat- lan levelek közlése is gazdagítja a Vuk-évforduló eseménysorozatát ép- pen úgy, mint a gyermekeknek szánt s a jugoszláviai magyar íróktól lefor- dított, Vuk gyűjtötte meséket tartal- mazó kötet közeljövőben várható megjelenése. Nem szabad megfeled- keznünk arról sem, hogy a jeles év- forduló megünnepléséhez a számtalan művelődési intézmény, lap, folyóirat, könyvkiadó mellett a Jugoszláv Pos- ta is csatlakozott: Vuk bélyegpárt adott ki, melynek névértéke 60 és 200 dinár. A kisebbik névértékű bé- lyeg bal oldali részében Vuk tršići szülőháza látható az 1787. dátum- mal, alatta pedig Bécs látképe 1864. kelettel. A nagyobb területű jobb ol- dali részben az ünnepeket Petar Ubav- kićtól készített mellszobrának képe szerepel. A nagyobb címletű bélyeg bal oldali felében a „vukovica”, Vuk abécéjének betűi olvashatók, jobb fe- lén pedig Vuk Uroš Knežević festő- művésztől készített, kitüntetésekkel díszes mellképe látható. Ez a bélyeg- pár méltóképpen illeszkedik a Vuk- bélyegek sorába. (1943. december 1.: a Londonba emigrált jugoszláv kor- mány ad ki, Vuk arcképét felhasználva, Jugoszlávia megalakulásának 25. évfordulójára hat bélyegből álló sorozatot, 1947. szeptember 27.: a szerb írás megreformálása 100. évfor- dulójának tiszteletére három bélyeg-ből álló sorozat jelenik meg, egyen szerepel Vuk Karadžić arcképe, 1963. december 10.: a híres emberek arc- képe ötödik sorozatának egyik bé- lyegére nyomták Vuk öregkori arc- képét.)

A jubileumi ünneplésnek egy má- sik módja a Kruševacon június 27- étől július 4-éig megrendezett Szabad- ság ünnepe elnevezésű rendezvénysor- ozat keretében előadásra került Vuk testamentuma c. előadás Đorđe Sto- jčić szövege alapján. A Magyar Szó- tt aláírású tudósítása szerint, az öt képből álló szabadtéri spektakulum felelevenítette a szerb nyelv nagy megformálójának életútját, a Luki- jan Mušickivel, az írástudatlan Miloš Obrenović fejedelemmel, Stratimiro- vić mitropolitával folytatott vitáit, majd a nyelvre vonatkozó tanainak lassú térhódítását.

Mindezek mellett talán a legérté- kesebb lesz az az akció, ha megvaló- sul, amikor a közeljövőben a Vajda- ságban élő 100 000 írástudatlanból írni—olvasni tudó, teljes értékű em- berré válik. Mint Živan Milisavac, az ünnepeket szervező bizottság elnö- ke mondta: „Minden egyes új írás- tudó »megszületésére« tett igyekezet Vuk, a nagy és jelentős szemé- lység iránt érzett hálánk és megbec- sülésünk kifejezése.” A Vuk-év ese- ményei között jelentős és figyelemre méltó vállalkozás a Forum könyv- kiadóé. Székács Józsefnek, Vuk nép- költészeti gyűjteményei első igazi fordítójának egy kötetnyi fordításait 2 kétnyelvű jelentős és fontos tanul- mány kíséretében közreadó kiadví- nya egy kettős évforduló: a hason- más megjelenésének 150. és Vuk Ka- radžić születésének 200. évfordulója alkalmából.

A Székács Józseftől 1836-ban Pes- ten Trattner—Károlyi könyvműhelyé- ben készült, Kunos Endrétől kiadott kötete az előszóval és két ajánlással kultúresemény volt megjelenése ide- jén is, de most a hasonmás kiadás is az.

Székács „a szerbeknek Dunán, Száván innen és Dunán, Száván túl tisztelettel” nyújtja át kötetét „szom- szédainknak, hajdani bajtársainknak, kik utolsó harczaikban Európa méltó

figyelmét vonák magukra... testvéreinknek". Juhász Ferenc Egy könyv ünnepe (Híd, 1987. március) c. versében ezt a nem lebecsülendő tettet és az olvasóban keltett reakciót a következőkben fogalmazza meg: „... Az egymásba-áramlások, egymásban élések emberi és történelmi szépségét mondja nekem Székács József könyve. Nem egymás mellett, egymással kell élnünk. Egyedül ez méltó az emberértelemhez.” A másik ajánlás tekintetes Rudnai Nicolics Péter úrnak, Temes vármegye aljegyzőjének, egykori neveltjének szeretetből ajánlja a könyvet. Annak a szerb nemesi családokkal, az Obrenović fejedelmi családdal és másokkal közeli rokonságban levő Nicolics Péternek szól az ajánlás, akinek családjától Székács fiatal korában olyan tartós hatású erkölcsi, szellemi és anyagi támogatást kapott Péter fiuk nevelőjeként, hogy soha sem feledkezett meg róluk, a kapcsolat sem szakadt meg később sem. Az ő segítségükkel ismerte meg egészen közelről a szerb kultúrát, a szerb népet, szerette és tanulta meg e nép nyelvét, becsülte költészetét, és az ő támogatásukkal került közelebbi kapcsolatba Karlóca és környéke egyházi és világi vezetőivel. Ez és a más személyekkel kialakult közvetlen emberi kapcsolat, vonzódás az énekek szelleméhez és tartalmához indítja el a szerb népköltészet megismertetésének útján. Elődei már voltak: Kazinczy, Kölcsey, Vitkovics, Bajza és más ismert vagy kevésbé ismert magyar és más nemzetiségű írók, költők fordítottak szerb népi termékeket. De ezek csak egyes darabokat fordítottak le, Székács az első, aki nem közvetítő nyelv segítségével, nem nyers fordítás alapján, hanem eredetiből fordított szövegek magyar nyelvű antológiáját, válogatását adja a Vuk-féle gyűjtésekből. A szerb népdalok és hősregék c. válogatás Vuk Stefanović Karadžić négy kötetben megjelent

munkáiból, a nyolcadik hős dal a „Szerbszki Lyetopis 1826. évi 3. kötetéből, a 17. hősdal a Milutinovics Simon által... Piewannia czernogorszka i hercegovacska — című gyűjteményéből, a XX. hősdal szinté Milutinovics úr »Isztoria Czerne gore« című munkájából, melly tavaly Belgrádban jelent meg.”

Székács szerint: „Ezen daloknak szerzői közönséges egyszerű emberek, a mesterkéletlen természet fiai, egy súlyos iga alatt nyögő, s ez okból még műveletlen hazának lakosi.” A dalokról szólva még ma is érvényes megállapítását idézzük: „Koruk olly régi, mint a' nemzet; írva soha sem voltak; szerzőikkel születtek, szerzőikkel haltak el, vagy századokon keresztül ajakról ajakra, firől fira szállottak.” Ezeket a nagyra becsült dalokat Székács hűen igekszik lefordítani. Juhász Ferenc írja már említett versében: „... úgy lett fordítói vers-szava / modern, hogy szinte nem is tudta, mert csak a hűséget akarta / a fölmutatás szolgálatában...”

Hűséget akart, „az eredeti iránt érzett áhítatos egy akár etikainak is nevezhető meggyőződés tiszteletében” (Szeli István: Székács József és műve). Visszaadni az eredeti tömörséget, drámaiságot, nemcsak az eredetinek értelmé szerinti hűséget akarta, hanem a formáét is. „... a szerb daloknak alakját vagyis képletét, mindazon fordítók közt, kiknek munkái eddig kezeimben voltak, csak egyetlen egy sem adá állhatatosan vissza...” „Egyébiránt a formára nézve senki a fordítók közt olly neveltségessé nem tette magát, mint a gazdag s éles nyelvű Gerhárd, midőn dalainak egy részét »Formgetreu« czimmal önmaga tette sarvárá.” A forma pedig a deszeterác, a tiszszótagos sor, melynek metrumát éppen Székács József fedezte fel. Vuk próbálkozott ugyan a metrum meghatározásával, de Székács volt

az, aki pontosította s ezzel tulajdonképpen, mint Szeli István Toldy Ferencre utalva megállapítja: „... a tizszótagos, jobbára trochaikus lejtésű sorfajta nem csupán egy verssor, hanem stílus is.” „Ez a szerb modorú népiesség figyelmet érdemel a Petőfi előtti műköltői gyakorlat egészében is” — hivatkozik Szeli Horváth János észrevételére. „Székács egész kötettel járul hozzá a magyar költői népiesség Petőfi féle mutató iránya kibontakozásához” — állapítja meg Szeli.

A fordítás minőségét illetően Székács fordításainak stílusában és nyelvében a korabeli lejegyzések, Vuk szövegeinek népnyelvi sajátosságai, a beszélt és írott szerb nyelv fordulatai, a fordítások célnyelvi korabeli sajátosságai, a magyar nyelvújítás szavai, a régi és a népi szavak, fordulatok együttes hatása mutatható ki. Juhász Ferenc nagyon találóan írja: „... Mert ha ezt olvasom é dal-rege könyvben: »Surlik a csalitban, .. Ültettél, beszélék, szárnyas fodormentát és kora basalit« vagy: »Itt ez udvar páva-udvar és az ablak gyöngyes ablak«, vagy: »A mezőről száll egy zöld levelke. / Zöld mezőről nem volt az / levelke. Fátyol-kendő volt az hattyú színű, Fátyol-kendő bűt / és bajt teremtő« ... költőként irigy leszek és / költőként szemem elhomályosul.” ... „Ez a könyv a XIX. század virága.” Székács fordításainak tehát esztétikai értékei is vannak. Szeli szerint (ebben mindenki egyetért vele) Székács fordításainak különleges értéke: „Megsejtette azt, amiről csak a modern versstanok vesznek tudomást: a versképzeásban mindig együtt vesz részt minden összetevő: hangsúly és időtartam, zenei és értelmi elem egyaránt” ... „Mint költői teljesítmény Székács fordítói munkája kétségkívül elmarad irodalomtörténeti jelentősége mellett, amit röviden abban lehet megjelölni, hogy tetemesen hozzájárult

a népköltésnek mint új ízlést meghonosító kifejezésformának (majd pedig új tartalmaknak is) az iralomra jutásához, ugyanúgy kapcsolattörténeti jelentősége is fontosabb. Mégis fenntartjuk azt a véleményünket, hogy Székács fordítói produkciójának vannak olyan esztétikai erényei is, amelyekkel sem a költőként sokkal jelesebb elődeinél, de a jóval nagyobb mesterségbeli ismerettel bíró utódainál sem találkozhatunk.” (Magyar Szó — Kilátó, 1987. III. 14.: Szerb népdalok és hősrégék — részlet dr. Szeli István akadémikus március 5-én Újvidéken, a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémián elhangzott székfoglalójából.) „Székács érdemének tudhatjuk be a szerb népköltészet organikus beépítését a magyar irodalom szervezetébe, ami jelentősen előmozdította a magyar reformkori népiesség kibontakozását a demokratikus tendenciák jegyében, valamint a Petőfivel és Arannyal csúcsaira feljutó költészetünk kivirágzását.” (Híd, 1987. március: Szeli István Székács József művéről.) Tegyük még hozzá, mint Bori Imre is megjegyzi Magyar-délszláv irodalmi kapcsolatok, Novi Sad) c. könyvében, Székács a magyar népköltészeti gyűjtőmunka megkezdését is sürgette, befolyásolta.

Mit tartalmaz a kötet? Mi a foglalat? Előszó, A nódalok fejezetben van I. 18 nászdal, II. A királyné pünkösdi játék ismertetése és 12 dal, III. Az aratás 6 dala, IV. A dodola ismertetése, 3 dodola ének, V. A böjt 2 dala, VI. Enyelgés, szerelem, élet 60 dallal. A Hősdalok fejezet 21 darabot számlál, amelyek között szerepel pl. Székács legelső fordítása, A skadari lányka, A rigómezei lányka, Jankó és Szekula, Ászán agáné panaszdala, A kis Radovica, 3 Márkó királyfiról szóló „hősrege” is található a kötetben.

Magyarázó jegyzetek és Nyomtatási hibák jegyzéke segíti elő a meg-

értést. Mit Vujčić mondja „A ki-merítőben, tájékozottan és hozzáértő-
en megírt magyarázatok és jegyzetek
közt a könyv végén Vukról is van
egy valamivel hosszabb szócikk”.
Ehhez és a népszokások leírásához
Székács Vuk Rječnikjét használta
fel. Mivel Székács rendkívül lelkiis-
meretes fordító volt, magához Vuk-
hoz fordult levélben egyes ismeretlen
szavak, fogalmak tisztázásáért. Vuk
válaszolt is a kérdésekre.

Székács József fordításainak be-
mutatásakor már érintettük, felhasz-
náltuk, idéztünk Szeli István Székács
és műve című kísérő tanulmányából.
Szeli István a tőle megszokott ele-
gáns, szép magyarsággal, könnyen
érthető módon, de mégis tudományos
alapossággal megfogalmazott kétnyel-
vű tanulmánya lexikonszerű tömör-
séggel fogalmazva állítja elének Szé-
kács életét, művét értékelve keresi a
fordítás magyar és külföldi előzmé-
nyeit, s közben elvi kérdéseket is
tisztáz. Kitér többek közt Vuk
munkásságára, a délszláv népdalok
hatására, befogadásának útjára Euró-
pa népeinél.

Stojan Vujčić, Jožef Sekač — Vuk
Stefanović Karadžić: Srpske narod-
ne i junačke pesme c. szintén két-
nyelvű tanulmánya a másik kísérő

tanulmány. Székács József gondosan
megírt, alapos és részletes életrajzá-
nak olvasása közben többek között
felvillan előttünk a múlt század nú-
szas éveinek Karlócája, megismerjük
professzorait, egyházi vezetőit, Stra-
timirović érseket, szerepét, a pesti
szerb kulturális viszonyokat, Székács
könyve megjelenésének körülményeit
is megtudhatjuk, de szó szerint olvas-
hatjuk Székácsnak 1834. nov. 24-én
írt levelét Vukhoz, melyben életraj-
zot, néhány szó magyarázatát kéti
Vuktól, és biztosítja nagyrabecsüi-
séről, tiszteletről. A könyv vissz-
hangjáról is olvashatunk Vujčić ta-
nulmányában. Irodalom, a Székács
kötet kétnyelvű tartalomjegyzéke, a
Forum Könyvkiadó Jegyzete, arcké-
pek, városlátképek, Vuk népköltési
gyűjteményei címlapjainak másolatai,
Székács könyvének hirdetései, Garay
János ismertetésének másolata, és
Székács Józsefnek a budapesti Ke-
repesti temetőben állított síremléke-
nek képe zárja a kötetet.

Dicséret illeti a Forum Kiadót, a
közreműködő szerzőket és a nyomda
dolgozóit a gazdag tartalmú, ízlés-
es és szép kiadványért. Méltó mó-
don járultak hozzá a Vuk-jubileum
megünnepléséhez.

PENAVIN Olga

MINDEN ÁRU ÉS MINDENKI MUNKÁS

Harry Braverman: Rad i monopolistički kapital, Globus, Zágráb, 1986

Alapvető kihívás minden marxista
és minden kommunista számára an-
nak megválaszolása, hogy a világ
legfejlettebb országaiban miért nem
valósult meg még mindig a szocializ-
mus. Ez ugyanis a dilemmák egész
szövevényét veti fel. Csak néhány
kérdéscsoportot emelnénk ki közü-
lük. Mi történt a marxizmussal?
Marx magyarázta-e tévesen a társa-
dalom fejlődésének törvényszerűsé-

geit, amikor arra a következtetésre
jutott, hogy a kapitalizmus fejlődése
saját belső törvényszerűségeinek ha-
tására elvisz a szocializmusig, vagy
a reformizmus illetve dogmatizmus
— vagy mind a kettő — tévesen ér-
telmezte, félremagyarázta a marxiz-
must, és ezzel ahhoz is hozzájárult,
hogy a munkásosztály világos és
megvalósítható cél nélkül maradjon,
ami azután automatikusan hozzájá-